

Bilimsel Tefsire Konu Edilen Âyetlerin Hz. Muhammed'in Nübüvvetine Delâleti Meselesi

A Different Look at the Verses Subject to Scientific Interpretation in the Context of the Prophethood of the Prophet Muhammad

Fatih ÇELİKEL¹ 

¹ Dr., Tahirini Duran Dudu Gümüş Ortaokulu, Meb, Kayseri, Türkiye.

Dr., Tahirini Duran Dudu Secondary School, Meb, Kayseri, Türkiye.

Makale Bilgisi / Article Information

Atıf / Citation: Çelikel, Fatih. "Bilimsel Tefsire Konu Edilen Âyetlerin Hz. Muhammed'in Nübüvvetine Delâleti Meselesi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (Haziran 2025), 338-358.

ÖZET

Kur'an'da kâinattaki tabîî olgulardan bahseden pek çok âyet bulunmaktadır. Bu âyetler Kur'an'da genellikle tevhîde delâlet etmeleri yönüyle zikredilmekte ve tefsirlerde de çoğunlukla bu zaviyeden izah edilmektedir. Bununla birlikte özellikle son yüzyılda bu âyetlerden bazılarının bilimsel tefsire konu edildiği görülmektedir. İlgili âyetlerde yer verilen kevnî gerçekliklerin Hz. Peygamber döneminde bilinmediği halde yüzyıllar sonra yapılan bilimsel araştırmaların ilgili âyetlerin muhtevasını onaylamasından hareketle bu âyetlerde Kur'an'ın ilmî i'câzının olduğu öne sürülmektedir. Bu çalışmada bilimsel tefsire konu edilen bazı âyetlerin farklı bir bakış açısıyla ele alınarak Hz. Peygamber'in nübüvvetine delâletinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu bakış açısı; ilgili âyetlerin tarihsel arka planı, sosyolojik ve psikolojik boyutları dikkate alınarak ters bir okuma üzerinden incelenmesi olarak ifade edilebilir. Ters okumadan kasıt; ilgili âyetlerin gerçekten peygamber olmadığı halde nübüvvet iddiasıyla insanları aldatmak isteyen birisi tarafından söylenebilmesi ihtimali üzerinden incelenmesidir. Bilimsel tefsire konu olan bir âyet bu zaviyeden incelenmek istendiğinde belli adımların takip edilmesi gerekir. Bu adımlardan birincisi ilgili âyetin tarihsel arka planını tespit etmektir. Tarihsel arka plan genel olarak; âyetin nüzûl yeri, zamanı ve o dönemde Hicaz coğrafyasında baskın olan sosyo-kültürel, sosyo-psikolojik şartlar olarak ifade edilebilir. Nüzûl atmosferi ortaya konduktan sonra ikinci adımda gerçekten peygamber olan biri ile peygamber olmadığı halde risâlet iddiasıyla ortaya çıkan birinin ilgili âyeti söyleyebilme imkân ve ihtimali incelenmelidir. Buradaki mukayesede şahıs olarak farklı iki kişi değil aynı şahsın varsayımı dayalı olarak iki farklı durumunun dikkate alınması daha sağlıklı bir değerlendirme imkânı sunacaktır. Örneğin el-Hicr 15/22. âyette bahsedilen rüzgârların aşılabilirlik fonksiyonu bu bakış açısıyla ele alındığında söz konusu bilgiye Hz. Peygamber'in bir peygamber olarak yahut – haşa – peygamber olmadığı halde risâlet iddiasında olan biri olarak kaynaklık etme ihtimali incelenmelidir. Bu inceleme sonrasında yapılacak mukayese üzerinden incelenen âyetin, – varsa – Hz. Peygamber'in risâletine delâleti veya işareti ortaya konmalıdır. Bu delâletin/işaretin hangi yönlerden olduğu açıklanarak öne sürülen tez temellendirilmelidir. Çalışmada yukarıda genel çerçevesi çizilen bir yaklaşım üzerinden bilimsel tefsire konu edilen bazı âyetlerin Hz. Peygamber'in nübüvvetine delâletinin/işaretinin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu maksada yönelik olarak belirlenen yaklaşım üzerinden bilimsel tefsire konu edilen bazı âyetler incelenmiştir. İncelenen âyetlerin nübüvvete farklı derecelerde işaret ettikleri gözlemlenmiştir. İncelenen âyetlerde verilen bilgilerin pek çoğu ancak üst düzey araştırmalarla tespit edilebilecek bilimsel bir bilgiye işaret etmektedir. Yedinci yüzyıl Mekke toplumunun o dönemdeki birinci gündemi pozitif ilimlerde ilerlemek olmadığı gibi bu bilimsel bilginin Müslümanların pratikteki beklentilerini doğrudan karşılayan bir yönü de bulunmamaktadır. Üstelik Hz. Peygamber'in yaşadığı şartlar içerisinde söz konusu bilgileri zikretmesini gerektirecek belirgin bir neden de bulunmamaktadır. Öne sürülen bilgiler, ilerleyen dönemlerde yanlışlanabilecek mahiyete sahip olması sebebiyle peygamber olmayıp da risâlet iddiasında olan birisi için ciddi riskler taşımaktadır. Görünürde bu riskleri almanın gerçekten vahiy alıyor olmak dışında tatmin edici bir izahı bulunmamaktadır. İncelenen bilgiler genel olarak bu çerçevede değerlendirildiğinde bu ifadelerin gerçekten vahiy mahsulü olduğunu düşünmek oldukça makuldür. Çalışmada genellikle analiz ve kıyas yöntemi tercih edilmiş, yeri geldikçe diyalektik yöntemden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Tefsir, Nübüvvet,
Peygamber, Âyet,
Bilimsel.

ABSTRACT

Date of Submission
11.07.2024

Date of Acceptance
30.10.2024

Date of Publication
15.12.2024

Keywords:

Tafsir, Prophethood,
Prophet, Verse,
Scientific.

There are many verses in the Qur'ân that deal with natural events. It has been seen that some of these verses have been the subject of scientific interpretations in the last century. For example, it is emphasized in the twenty-second verse of Surah Al-Hijr that the winds are sent as fecundators. According to the scientific understanding of interpretation, the fecundation event mentioned in the verse points to a natural fact confirmed by current scientific data. Accordingly, rain clouds are formed by "condensation nuclei" etc. consisting of salt and dust particles lifted by the winds from the land and sea and carried to the upper atmosphere. The fact that this event, which could not have been known at that time, is clearly stated in the Qur'ân is one of the scientific miracles of the Qur'ân. In this study, an attempt has been made to examine such verses, which have been the subject of scientific interpretation, from a different perspective and to reveal that they constitute evidence of the prophethood of Muhammad. This perspective can be expressed as examining the relevant verses by reading them backwards, taking into account their historical background, sociological and psychological dimensions. What is meant by reading them backwards is; is the examination of the verses in question based on the possibility that they were uttered by someone claiming prophethood. When a verse that is the subject of scientific interpretation is to be examined from this perspective, certain stages should be followed. The first of these stages is to delve into the historical background of the verse in question. The historical background can generally be expressed as the place and time of the revelation of the verse and the socio-cultural and socio-psychological conditions prevailing in the area of Hijaz at that time. After the revelation environment is determined, in the second stage, the situations of the Prophet Muhammad and someone claiming prophethood should be examined in order for the verse to be the source of the examined verse. After these two examinations, the reference of the examined verse to the prophethood of the Prophet Muhammad should be revealed through a comparison. This suggested reference should be explained and justified. In the study, some verses were examined with an approach whose general framework is summarized above. As a method in the study; Analysis and comparison method was generally preferred. Accordingly, it was determined that each of the examined verses pointed to the prophethood of the Prophet Muhammad to different degrees.

GİRİŞ

Kur'ân, muhtevası ve dil özellikleriyle kendi i'câzına delil olduğu gibi Hz. Muhammed'in nübüvvetine de delildir. Kur'ân'ın muhtevasını oluşturan âyetlerden bir kısmı evrende cereyan eden tabîî olgu ve olaylardan bahsetmektedir.¹ Bu âyetlerde genellikle Cenâb-ı Hakk'ın varlığını ve birliğini ispatlayan somut deliller olarak öne çıkarılmakta, insanoğluna kâinattaki olgular üzerinde layığıncı tefekkür etmesi halinde tevhide rahatlıkla ulaşabileceği söylenmektedir.² Kur'ân'da kevnî âyetlerin bu yönüyle zikredilmesi tarih boyunca ilgili âyetlerin tevhide delâletleri açısından açıklanmasına sebep olmuştur. Modern zamanlar da dâhil olmak üzere tefsir tarihi incelendiğinde müfessirlerin kevnî âyetleri -farklı yorumlarda bulunsalar da- aynı amaca matuf olarak tefsir etmeleri bu durumun bir yansımasıdır.³ Bununla birlikte özellikle son dönemlerde kevnî âyetlerden bazıları bilimsel tefsire konu edilmekte ve bu açıdan tefsir edilmektedir.

¹ Bunlardan bazıları için bk. el-Bakara 2/164; Âl-i İmrân 3/190; er-Ra'd 13/3-5.

² er-Ra'd 13/3.

³ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2000), 3/5; Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kütubu'l İlmiyye, 2005), 1/610; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabi, 1999), 4/152-153; Nâsuriddîn el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabi, 1997), 1/116-117; Tâhir b. Âşur, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunusiyye li'n-Neşr, 1984), 2/77.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde bilimsel tefsire konu edilen kevnî âyetlerin pek çoğunun - tevhide delil olmakla birlikte- Hz. Muhammed'in nübüvvetine de delâlet veya en azından işaret ettiği görülmektedir. Söz konusu işaretlerin görülebilmesi için âyetlere "özette ifade edilen bakış açısı" ile yaklaşılması gerekmektedir. İlgili âyetler incelenirken unutulmaması gereken önemli bir husus daha vardır ki resul ile risâlet iddiasındaki biri arasındaki farklılık bu noktada çok daha tebellür etmektedir. Bu nokta, geleceğin bilinmemesi gerçeğidir. Biraz daha açacak olursak, risâlet iddiasında olan birisi yarın başına gelecek olanlardan dahi emin değildir. Davasının yüzyıllar sonraki hali gibi uzak geleceği düşünmek bir yana kendi hayatı ve yakın geleceği dahi bu kişi için belirsizdir. Oysa gerçekten risâletle görevlendirilmiş biri, hele ki üstlendiği davanın geleceği kendisine vahiyyle açıklanmışsa, bu tür endişe ve belirsizliklerden uzaktır.⁴ Dolayısıyla nüzûl dönemine tarihin diğer kesitleri gibi olmuş-bitmiş bir hadise olarak yaklaşıldığında söz konusu delâletlerin gözden kaçabileceğini veya belirgin bir şekilde fark edilemeyeceğini söylememiz gerekir. Bu sebeple incelenen her bir âyetin veya olayın - nübüvvet serüveninin sonucu düşünülmeden - o an dikkate alınarak değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Söz gelimi Tebbet yahut Rûm sûresi bu anlamda değerlendirildiğinde söz konusu delâlet hatta i'câz çok daha net bir şekilde görülecektir. Bu çalışma söz konusu kevnî âyetleri kısaca tarifi yapılan bu perspektif üzerinden incelemeyi amaçlamakta ve ilgili âyetlerin Hz. Muhammed'in nübüvvetine yönelik delâletini mümkün olduğunca ortaya koymayı hedeflemektedir. Literatürde konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde bunlardan bazılarının bilimsel tefsir metodu hakkında olduğu,⁵ bazılarının ise bilimsel tefsir savunusu yahut kâinattaki olgulardan bahseden âyetlerin bilimsel veriler eşliğinde izah edilmesi amacına yönelik olduğu görülmektedir.⁶ Bu çalışmaların ortak yönlerini bilimsel tefsire dair lehte veya aleyhte görüşler, yüz yıllar sonra keşfedilen bazı kevnî gerçekliklere işaret eden âyetlerin tefsiri üzerinden Kur'an'ın ilmî i'câzının öne çıkarılması gibi hususlar oluşturmaktadır. Bu durum makalemizin bakış açısı ve gayesi açısından literatürdeki çalışmalardan farklılaştığını göstermektedir. Zira bu çalışmanın bakış açısı, âyetlerin sadece bilimsel veriler üzerinden değil başta tarihsel arka plan olmak üzere farklı boyutlarıyla incelenmesini öngörmekte ve Hz. Peygamber'in risâletine delâletini ortaya koymayı hedeflemektedir. Dolayısıyla bu makalenin alanında özgün olduğu bu yönüyle kevnî âyetlerin tefsirine katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışmada temelde analiz ve kıyas yöntemleri kullanılmakla birlikte yeri geldikçe zihne gelebilecek muhtemel itirazların dillendirilmesi suretiyle diyalektik yöneme de yer verilmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve

Son zamanlarda adından daha çok söz ettiren bilimsel tefsirin farklı tanımları yapılmaktadır. Bunlardan birine göre bilimsel tefsir; "Kur'an lafızlarına ve terkiplerine bilimsel kavramların hâkim kılındığı, bu lafız ve terkiplerden muhtelif ilimlerin ve felsefi görüşlerin çıkarılmaya çalışıldığı tefsir çeşididir."⁷ Bir diğer tarife göre bilimsel tefsir, kevnî âyetlerin açıklanmasında pozitif bilimlerin sunduğu bilgileri araç olarak kullanan, bazı ispatlanmış bilimsel verilerden

⁴ Mâide 5/67; Fetih 48/27; Saff 61/8-9. Ayrıca bk. Müslim, "Fiten", 2889; Tirmizî, "Fiten", 31.

⁵ Bunlardan bazıları için bk. Hayati Aydın, "Bilimsel Tefsirle İlgili Bazı Analizler", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (Aralık 2018), 31-44; Abdurrahman Ateş, "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Ekolü", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/4 (2002), 117-141.

⁶ Hüseyin Yakar, "Kur'an'da Dağların Oluşumu ve İşlevine Dair Ayetlerin Tefsir Kaynakları ve Bilimsel Veriler Üzerinden Değerlendirilmesi", *Usûl: İslam Araştırmaları* 33 (2020), 103-130; Hayati Aydın, *Bilimsel Tefsir ve İlmî Değeri, Kur'an ve Pozitif Bilim*, 2020, 93-107.

⁷ Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-mufessirûn* (Kâhire: Mektebetu Vehbe, ts.), 2/349; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Fecr Yayınevi, 1996), 2/369.

hareketle Kur'ân'ın i'câzını ortaya koymaya çalışan tefsir türüdür.⁸ Kökeninin Emevîler dönemine kadar uzandığı söylenen bilimsel tefsir, son yüzyılda müstakil bir tefsir ekolü olarak anılır olmuş ve literatürdeki yerini almıştır. Bilimsel tefsirin müstakil bir tefsir ekolü olarak ayrışmasını tetikleyen unsurların başında özellikle pozitif bilimlerde yaşanan gelişmeler yer almaktadır.⁹ Buna göre fen bilimlerinin kümülatif yapısı, müfessirleri ve Kur'ân araştırmacılarını kâinattaki tabîî olgulardan bahseden âyetlerin tefsirinde ispatlanmış ilmî verileri dikkate almaya sevk etmiştir. Zira bir olgu hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmanın, o olgu hakkında söylenen sözün daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı malumdur. Elmalılı Hamdi Yazır'ın "Pozitif bilimlerin tecrübe sahasındaki keşifleri ve deneyleri ilerledikçe bunlar Kur'ân'ın mefhumuna aykırı gitmemiş, bilakis birçok âyetin anlaşılmasına yardımcı olmuştur." şeklindeki sözleri de bu gerçeğe işaret etmektedir.¹⁰

Müfessirlerin temel gayesi Kur'ân âyetlerinin daha iyi anlaşılması ve açıklanması olduğuna göre tabîî olgulardan bahseden âyetlerin tefsirinde söz konusu olguyla ilgili kendilerine kadar birikerek gelmiş olan kesin verilerden yararlanmak istemeleri tabîîdir. Mesela insanın alaktan yaratılışı,¹¹ "alak" sözcüğünden tam olarak neyin kastedildiği gibi konularda müfessirlerin biyolojiden yahut embriyolojiden istifade etmesi bunun örneklerindendir.¹² Bu konudaki önemli etkenlerden bir diğeri ise araştırmacıların Kur'ân'ın bilimsel i'câzını ortaya koyma arzusudur. Bu tür bir tefsire yönelenlerin düşüncesine göre Kur'ân'ın asırlar önce haber verdiği ancak o dönem itibariyle henüz bilinmeyen bilimsel gerçekliklerin çok sonraları keşfedilmesi Kur'ân'ın açık bir i'câzıdır. Bu i'câz, etkileyciliğine uygun bir şekilde ortaya konulmalı ve insanlarla buluşturulmalıdır.

Kur'ân'ın bir hidayet kitabı olması ve öncelikle ümmî bir topluluğa inmesi bilimsel tefsiri eleştirenlerin öne sürdüğü temel gerekçelerden başlıcalarıdır.¹³ Kur'ân'ın hidayet kitabı olması kâinata ve tabîî olgulara dair bir takım bilgiler vermesine engel değildir. Nitekim bazı âyetlerde ilk muhatapların bir yönüyle anlayabildikleri, sonraki nesillerin ise yaşadıkları çağlarda elde ettikleri bulguların yardımıyla farklı yönleriyle derinlemesine idrak ettikleri ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler, onun hidayet ediciliğine hizmet eden önemli bir unsur olarak görülmektedir. Kur'ân'ın bünyesinde bu tür ifadeleri barındırması modern muhataplarından bazılarına şaşırtıcı gelse de aslında bu husus i'câzı ve evrensel mahiyeti itibariyle gayet doğal karşılanmalıdır.¹⁴

Kur'ân'ın muhtevasında önemli bir yer tutan kevnî âyetler insanın araştırmacı yönünü harekete geçirmeyi hedeflemiş, insanı tabîî fenomenleri yaratıcının varlığının birer işareti olarak okumaya davet etmiştir.¹⁵ Bu âyetlerin pek çoğunda biyoloji, jeoloji, kozmoloji gibi ilimlerin muhtevasında yer alan hususlardan bahsedilmiştir ki bilimsel tefsire konu edilenler bu tür âyetlerdir. Bilimsel tefsir çalışmalarında bu tür âyetler genel olarak şöyle bir istidlâl tarzı ile ele alınmaktadır: Örneğin bir âyette iki denizin karşılaştığı ancak aralarında bir perde olduğu ve bunların birbirine

⁸ Çalışmasında bu tarifi Ahmed Ömer Ebû Hacer'den aktaran Güllüce, söz konusu tarifi günümüz bilimsel tefsir anlayışını yansıtmayı yönüyle doğru bir tarif olduğunu belirtir. Veysel Güllüce, "Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi", *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar*, 2010, s.378.

⁹ Celal Kırca, *Kur'ân ve Fen Bilimleri* (İstanbul: Marifet Yayınları, ts.), 21.

¹⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 7/5195.

¹¹ el-Alak 96/3.

¹² Söz gelimi Diyanet İşlerince basılan *Kur'ân Yolu* isimli tefsirde, "alak" ile aşlanmış yumurtanın ana rahminin iç duvarına asılı hâlinin (zigot) kastedildiği söylenmektedir. Hayreddin Karaman, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 5/651-653.

¹³ Ebû İshâk eş-Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, thk. Ebu Ubeyde Âli Selmân (b.y.: Dârü İbni Affân, 1997), 1/55-56; Güllüce, "Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi", 390.

¹⁴ Ahmet Akbaş, "Tekvîr Sûresi'ndeki "Hunnes", "Cevâri" Ve 'Künnes' Kelimeleri Bağlamında Bir Bilimsel Tefsir Denemesi", *Amasya İlahiyat Dergisi* 15 (Aralık 2020), 244.

¹⁵ Yûnus 10/6, Yûsuf 12/105; en-Nahl 16/10-13, 65-69.

karışmadığı anlatılmaktadır.¹⁶ Kur'ân'ın bahsettiği bu husus o dönem insanı tarafından bilimsel olarak tespit edilebilmiş bir olgu değildir. Bunun ilmî tespiti çok sonraları yapılmıştır. Bu ise o dönemde bilinmesi mümkün olmayan bir bilginin ortaya konulması sûretiyle Kur'ân'ın ilâhî oluşuna ve ilmî i'câzına bir delildir.¹⁷ Bir başka örnek olarak bir âyette Cenâb-ı Hakk'ın insanlara sağmal hayvanlar aracılığıyla ikram ettiği süte dikkat çekilir.¹⁸ Âyetin tevhide delil olan yönü hayvanların karnındaki muhteşem faaliyetler sonucunda kan ve sindirilmiş besinler arasından bembeyaz sütün ikram olarak sunulmasıdır ki bu gayet açıktır. Ancak bu sütün, Cenâb-ı Hak tarafından hayvanın karnında hangi işlemlere tabi tutulduğu, süt veren hayvanların nasıl birer süt fabrikası gibi dizayn edildiğinin detaylarını doğrudan âyetin lafızlarından öğrenmek mümkün değildir. Bunun yolu, kevnî âyetleri keşfetme aracı olan bilimsel faaliyetlerden geçmektedir. İşte bilimsel tefsir faaliyeti bu noktada devreye girmektedir ki “devenin yaratılışına bakmazlar mı”¹⁹ mefhumundaki âyetin dikkat çektiği ve yönlendirdiği hususlardan biri bu olsa gerektir.²⁰ Kanaatimizce Kur'ân'ın bahsettiği bir olgu nüzûl döneminde bilinmiyorsa ve yüzyıllar sonra yapılan bilimsel çalışmalar Kur'ân'ın ilgili olguya dair hükmünü doğruluyorsa bu ciddiye alınması gereken bir durumdur. Tabi ki bu noktada tespit edilen hakikatin itiraz edilemeyecek bir kesinlikte ispatlanmış hususlardan olması ve âyetteki ifadelerin söz konusu manaya lugavî delâletinin önünde bir engel olmaması şarttır. Kur'ân'ın güneşin hareket ettiğini söylemesi²¹ ve bunun son derece nesnel ve kesin gözlemlerle tespit edilmesi bunun bir örneği olarak zikredilebilir.

Çalışmamızın omurgasını oluşturan konulardan biri de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nübüvvetidir. Literatürde delâilü'n-nübüvve,²² meâlimu'n-nübüvve²³ gibi isimlerle anılan eserlerde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) nübüvvetine pek çok delil zikredilmiş ve muhtelif şekillerde onun nübüvveti ispatlanmaya çalışılmıştır. Bunlardan biri olan Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Delâil*'inde; Hz. Peygamber'in doğumu, fiziksel özellikleri,²⁴ gazâları,²⁵ mucizeleri,²⁶ kabul olunmuş duaları²⁷ ve geleceğe dair verdiği haberlerin doğru çıkması²⁸ gibi pek çok konu nübüvvetinin birer delili olarak sunulmaktadır. Kâdî Abdülcebâr'ın (ö. 415/1025) *Tesbîtu delâilü'n-nübüvve*'sinde ise dirâyet ağırlıklı bir isbât-ı nübüvvet yönteminin tercih edildiği gözlemlenmektedir. Bu yaklaşım farkı muhtevanın da belli ölçüde farklılaşmasını sağlamıştır. Nitekim Kâdî Abdülcebâr eserinde; Kur'ân'da Hz. Peygamber'in risâletini inkâr eden tüm milletleri küfür ile nitelendirmesine ve tek başına olmasına rağmen onlarla başa çıkabilmesi,²⁹ Hz. Peygamber'in “müşriklerin Hz. Peygamber'e kendi ilahlarına ibadet etmeleri halinde kendilerinin de Hz. Peygamber'in ilahına ibadet edecekleri” şeklindeki teklifi reddetmesi,³⁰ inkârcılara karşı Kur'ân'ın benzerini getirmeleri yönünde meydan okuması³¹ ve sahabe arasında kardeşlik ve muhabbet duygularını tesis etmesi

¹⁶ el-Furkân 25/73.

¹⁷ Zağlû'l en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-kevnîyye fi'l-Kur'ânî'l-kerîm* (Kahire: Mektebetü's-ş-şurûk ed-devliyye, 2007), 2/52-59.

¹⁸ en-Nahl 16/66.

¹⁹ el-Gâşiye 88/17.

²⁰ Abdulkadir Karakuş, “Kur'an'da Sütün Oluşumundan Bahseden Âyet Bağlamında Bilimsel Bilginin Tefsirde Kullanılmasının Seyri”, *Akif* 53/2 (Aralık 2023), 233-234.

²¹ Yâsin 36/38.

²² Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (Dâru'l-Kütubu'l-İlmiyye, 1988) 7 cilt.; Kâdî Abdülcebâr, *Tesbîtu delâ'ilü'n-nübüvve* (Kâhire: Dâru'l-Mustafa, ts.).

²³ Hâlid Abdurrahman el-Ak, *Meâlimu'n-nübüvve fi'l-kitab ve's-sünne* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2017); Cafer es-Subhânî, *Meâlimu'n-nübüvve fi'l-Kur'ânî'l-kerîm* (Beyrut: Dâru'l-Advâi li't-Tibâati ve'n-Neşr, 1984).

²⁴ el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 1/194-385.

²⁵ el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 3/5-392, 4/3-82.

²⁶ el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 6/5-81.

²⁷ el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 6/83-256.

²⁸ el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, 6/312-552.

²⁹ Kâdî Abdülcebâr, *Tesbîtu delâ'ilü'n-nübüvve*, 1/5-7.

³⁰ Kâdî Abdülcebâr, *Tesbîtu delâ'ilü'n-nübüvve*, 1/40-44.

³¹ Kâdî Abdülcebâr, *Tesbîtu delâ'ilü'n-nübüvve*, 1/85-91.

gibi konular üzerinden Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlamaya çalışmıştır.³² Bütün bunlar Hz. Peygamber'in risâletini destekleyen güçlü unsurlardır. Ancak kanaatimizce onun nübüvvetini gösteren bir başka unsur tabîî olgulardan bahseden bazı âyetlerdir.

2. Bilimsel Tefsire Konu Edilen Âyetlerin Hz. Muhammed'in Nübüvvetine Delâleti Açısından Tahlili

Çalışmanın bu bölümünde bilhassa son yüzyılda bilimsel tefsire konu edilen âyetlerin Hz. Muhammed'in nübüvvetine delâlet edip etmediği, şâyet bir delâletten söz edilecekse bunun ne şekilde olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1. Rüzgârların Aşılایıcı Olarak Gönderilmesi

Bilimsel tefsire konu olan âyetlerden biri rüzgârların aşılایıcı olarak gönderilmesi olgusundan bahseden âyettir. Hicr sûresinde yer alan âyet şu şekildedir:

وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاسْتَفْيَيْنَا كُومَةً وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ

"Biz, rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik, gökten su indirip onunla sizin su ihtiyacınızı karşıladık. Onu depolayan siz değildiniz."³³

Bu âyet, tevhide ve ahirete delil olması yönüyle farklı kevnî olguların öne çıkarıldığı bir bağlamda geçmektedir.³⁴ Âyetin geçmişte nasıl anlaşıldığını tespit etmek amacıyla klasik dönem tefsirler incelendiğinde müfessirlerin çoğunlukla rüzgârların aşılایıcı olarak gönderilmesi mevzusunu açıklamaya çalıştıkları ve izahlarda benzeşmekle birlikte rüzgârların "bulutları mı" yoksa "ağaçları mı" aşıladıkları konusunda ihtilaf ettikleri görülmektedir. "رُزْغَارُ الرِّيَّاحِ لَوَاقِحَ" "rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik" ifadesinin muhtemel anlamları genel olarak şöyle aktarılmaktadır: 1- Rüzgârların aşılması, rüzgârların bulutları sürüklemesidir. 2- Allah rüzgârları gönderir onlar da (bulutlar vasıtasıyla) suyu taşır, suyu taşıması cihetiyle rüzgârlar aşılایıcı olarak nitelendirilmektedir. 3- "Aşılایıcı" lafzı burada "taşılایıcı" (hamile) anlamında kullanılmaktadır. Yağmur dolu bulutları taşıması sebebiyle bu şekilde tavsif edilmektedir. 4- Rüzgârlar yağmur bulutlarının inşasında rol oynadıkları zaman lâkih (aşılایıcı) vasfını, böyle bir gayeye hizmet etmedikleri zaman ise akîm (kısır) vasfını alırlar.³⁵

Rüzgârların aşılایıcı oluşu bazı çağdaş tefsirlerde güncel ilmî veriler eşliğinde açıklanmakta hatta bunun Kur'an'ın ilmî i'câzlarından biri olduğu öne sürülmektedir. Söz gelimi Reşid Rıza (ö. 1354/1935) âyette rüzgârlara atfedilen aşılایıcılık fonksiyonunun ancak son zamanlarda keşfedildiğini ve geçmişte pek çok tefsirde ilgili ifadeyle anlatılan hakikatin tam olarak anlaşılabilmesi sebebiyle bazı yorumcular tarafından bu âyetin mecaza hamledildiğini söyler. Âyetteki bu bilgiyi Kur'an'ın ilmî i'câzına örnek olarak zikreden Rıza'ya göre hurma ağacını kendi elleriyle aşılایan Araplar da dâhil olmak üzere o dönemde âyette anlatılan bu hakikat insanlığa saklı kalmıştır. Nitekim ancak bitkilerdeki erkeklik ve dişilik organlarının ilmen tespit edilmesiyle birlikte rüzgârların erkekten aldığı maddeyi dişiye taşımak suretiyle aşılama fonksiyonunu icra ettiği keşfedilmiştir.³⁶ Elmalılı Hamdi Yazır da (ö. 1361/1942) benzer şekilde ilgili âyetin tefsirinde rüzgârlarla ilgili bu olgunun bir tıp doktoru olan Râzî'ye (ö. 606/1210) dahi gizli kalmasına dikkat

³² Kâdî Abdülcebbar, *Tesbîtü delâ'ili'n-nübüvve*, 1/245-252.

³³ el-Hicr 15/22.

³⁴ el-Hicr 15/16-25.

³⁵ Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 2002), 2/427; et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 14/43-45; el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 6/432; Ebû Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Tefsîru'l-Begavî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1999), 3/54; Ebü'l-Kâsım ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987), 2/574; er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 19/134-135.

³⁶ Muhammed Abduh - Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-menâr* (Kâhire: Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmmetü li'l-Kitâb, 1990), 1/175-176, 8/434.

çeker. Ona göre o dönem için tam olarak bilinmeyen bir konu hakkında Kur'ân'ın verdiği bilginin yüz yıllar sonra keşfedilmesi bir mucizedir.³⁷

Kevnî âyetleri bilimsel tefsir metoduyla açıklamaya çalışan çağdaş yorumcu Zaglûl en-Neccâr da bu âyeti Kur'ân'ın ilmî i'câzına örnek olarak zikretmekle birlikte o rüzgârların aşılâycılık fonksiyonunun yağmur bulutlarının inşasında rol oynadığını belirtir. Âyetin tefsirinde öncelikle rüzgâr çeşitleri hakkında geniş bilgiler veren en-Neccâr konuyla ilgili şunları söyler:

“Günümüz bilimsel verilerinden Allah'ın izniyle rüzgârların esmesinin hava için gerekli rutubetin oluşmasına katkı sağladığı, rüzgârların farklı yoğunlaşma çekirdekleriyle gönderilmesinin bulutlardaki su buharının yoğunlaşmasına yardımcı olduğu, bununla birlikte bulutların içinde yoğunlaşan su damlacıklarının, yağmur ya da kar ya da dolu yağdıracak kütleye ulaşmaya kadar daha da büyümesine yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bunlar, yirminci yüzyılın başlarına kadar farkında olunmayan gerçeklerdir ve bunların Kur'ân'da bu kadar kesin, net ve bilimsel mükemmellikte yer alması bu sözlerin Allah'ın kelâmı olduğunun delilidir.”³⁸

Kur'ân Yolu tefsirinde de benzer başka görevleriyle birlikte rüzgârların yağmurların oluşmasındaki aşılâycılık işlevine dikkat çekilir. Buna göre yağmur bulutları, rüzgârların karalardan ve denizlerden kaldırdığı tuz ve toz zerreciklerinden oluşan “yoğunlaşma çekirdekleri” sayesinde üst atmosfer tabakasına taşınmakta ve burada uygun fiziksel ortamda tekrar yoğunlaşarak meydana gelmektedir. Bütün bunlar tevhide birer delildir.³⁹ Kur'ân'ın nüzûl sırasına göre tefsir edildiği *Beyânu'l-Hak* isimli tefsirde de rüzgârların bitkileri ve bulutları aşılâmak şeklinde iki türlü aşılâma fonksiyonu icra ettikleri ancak bu âyetle rüzgârların bulutları aşılâması olgusunun kastedildiği ifade edilir.⁴⁰

Bütün bu izahlardan sonra bazı sorulardan yararlanarak ilgili âyetin Hz. Muhammed'in nübüvvetine olan delâletini ters bir okuma üzerinden göstermeye çalışacağız. Bu sorular şu şekilde ifade edilebilir:

1- Âyetin Hz. Muhammed'in Mekke'deki pozisyonu açısından kendisine rahatlatıcı bir imkân oluşturduğu, pratik bir fayda sağladığı söylenebilir mi? Kaynaklarda bu bilgi sebebiyle ihtidâ eden kimselerin bilgisi yer almakta mıdır?

Kaynaklar incelendiğinde bu sorunun her iki şıkkına da olumlu cevap vermeye imkân tanıyacak bir veri ile karşılaşmamaktayız. Bununla birlikte kendimizi bir an için Mekke'de risâletin ilk yıllarının sosyo-psikolojik ortamında hayal ettiğimizde böylesine ilmî incelik gerektirecek bir âyetin (bilginin) Mekkelilerin birinci gündemi olmadığını tahmin etmenin zor olmadığını söyleyebiliriz.

2- Peygamberlik iddiasında bulunan birinin bu muhtevada bir âyet uydurması ne derece makuldür?

Kanaatimizce aslında üzerinde durulması gereken en kritik soru budur. Resul olmadığı halde risâlet iddiasında bulunan birinin zihni nasıl çalışır? Bu durumda biri neyi önceler? Hangi kesinlikte konuşur? Ne tür riskler alabilir? Nereye kadar meydan okuyabilir? Bütün bu ve benzeri sorular muvacehesinde düşünüldüğünde, ilgili âyetle tevhid delili olarak bu tür bir inceliğin zikredilmesinin beklenen bir durum olmadığını söyleyebiliriz. Bu noktada “resul olmadığı halde risâlet iddiasında bulunan biri zaman zaman sıra dışı söz ve davranışlar sergilemesi gerektiğini bilir, dolayısıyla böylesi bir bilgiye yer vermesi yadırganmamalıdır” şeklinde bir itiraz

³⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/3053-3055.

³⁸ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyâtü'l-kevnîyye*, 1/445-450.

³⁹ Karaman, vd., *Kur'ân Yolu*, 3/245-246.

⁴⁰ Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak* (Kayseri: Kayseri Gündem Yayınları, 2006), 2/77.

dillendirilebilir. Ancak bu itirazda gözden kaçırılan bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, o günün insanı için verilen bilginin sıra dışılığının anlaşılmasının imkân dışı olmasıdır. Üstelik iddia sahibi için bu bilgi mevcut durumda kendisine belirgin bir avantaj sağlamamakla birlikte ileride aksine bir ilmî keşfin yapılması halinde iddia sahibinin güvenilirliğini tehlikeye atacak mahiyettedir.

Hicr sûresinin Mekkî olduğu ve yaklaşık olarak risâletin dördüncü veya beşinci senesinde nâzil olduğu bilinmektedir.⁴¹ Bu zaman dilimi İslâm'ın en sıkıntılı dönemlerinden birine tekâbül etmektedir. Muhtemelen böylesi bir ortamda resul olmadığı halde risâlet iddiasıyla ortaya çıkan, gittikçe şiddetlenen sıkıntılara karşı çaresiz bir pozisyonda bulunan birisinin⁴² birinci gündemi, yaşanan boğucu atmosferi hafifletmenin bir yolunu aramak olurdu. Vereceği mesajlar üzerinden kaçınılmaz olarak bugün veya yarın mevcut pozisyonunu rahatlatacak olumlu pratik bir sonucun tahakkukunu hedeflerdi. Kanaatimizce bu pozisyonadaki birisinin aktüel durumu göz ardı ederek, iç yüzünü kendisinin de bilmediği, mahiyeti ileride keşfedilebilecek türden bir bilgi ortaya atmasının makul bir izahı bulunmamaktadır. Şu hususun tekrar altını çizmek isteriz: Âyetle yağmurun yağması gibi genel bir olay değil, "yağmurların oluşumunda rüzgârların oynadığı aşılabilirlik" rolü gibi bir detay zikredilmektedir.

Bu konuda iddia sahibini zorlayan ikinci husus bilinmeyen bir şey hakkında konuşmanın riski ve zorluğudur. İnsanoğlu, özellikle de tüm gözlerin üzerine çevrildiği büyük bir iddiayla ortaya çıkmış bir kimse bilmediği konulara girmekten kaçınır. Asılsız sözler uyduran birisi için bu korku ve temkin hâli çok daha ziyadeleşir. Zira böyle birisi gerçek yüzünün ortaya çıkması durumunda maddî ve manevî hayatının alt üst olacağını, kendisini destekleyen ve kendisi için canını verecek kadar fedakârlık gösteren takipçilerinin kendisine düşmanlarından daha büyük bir şiddetle hesap soracağını farkındadır. Bu hâlet-i rûhiye içerisinde, hayatında hiçbir şekilde formal bir eğitim almamış birisinin pozitif ilimleri ilgilendiren bir konuda adeta meydan okur gibi tereddütsüz konuşması olağan bir durum değildir. Böylesi bir iddia hayatın normal akışıyla uyuşmamaktadır.

Bu noktada ilgili âyetin ilk muhataplarca bu şekilde anlaşılmadığı, âyetten sonradan çıkarılan anlamın murad edilmediği, dolayısıyla ortada herhangi bir risk durumunun söz konusu olmadığı ileri sürülebilir. Bu itirazın birinci şıkkı âyetle kastedilen anlamın mutlaka ilk muhataplarca bütün yönleri ve detaylarıyla anlaşılmış olması gerektiği ve "murad-ı ilâhînin" ve "mutlak anlamın" muhatapların anlayışıyla sınırlandırılması gerektiği ön kabulüne dayanmaktadır. Oysa Kur'ân'ın her bir âyetinin veya kullandığı her bir ifadenin ilk muhataplarının anlayışlarının ötesinde hiçbir anlam taşımadığını iddia etmek, Kur'ân'ın anlam dünyasını belli bir zaman dilimine ve belli insanların anlayışına hapsedmek değilse nedir? Böylesi bir kabulün, Kur'ân'ın evrenselliği, belagati, icâzı, i'câzı ve ilâhî kelâm oluşu gibi üstün özellikleriyle telif edilmesi mümkün görünmemektedir. Kur'ân'ın nüzûlüne şahitlik etmeleri ve ilk muhatap olmaları sebebiyle sahâbe neslinin Kur'ân'ın anlaşılmasındaki rolü yadsınamaz. Bununla birlikte Kur'ân sadece o nesli dikkate alan tarihsel ve yerel bir kitap değildir. Onun evrensel yönü ilk muhataplarla birlikte kıyamete kadar gelecek tüm insanları dikkate almayı gerektirmektedir. Kur'ân'ın i'câzı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Nitekim çağdaş İslâm âlimlerinden Said Nursî'ye (ö. 1380/1960)

⁴¹ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/14; Ebussuud Efendi seksen yedinci âyet dışında sûrenin tamamının Mekkî olduğunu söyler. Ebüssuud Efendi, *İrşâdu aklî's-selîm ilâ mezâya'l-Kur'ânî'l-kerim* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 5/63. İslam Ansiklopedisinde yer alan bilgilere göre Hicr sûresi Mekke döneminde, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara yapılan baskıların şiddetlendiği yıllarda indirilmiştir. Emin Işık, "Hicr Sûresi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/456-458.

⁴² Hicr sûresinin tarihsel arka planı hakkında bilgi veren Mevdûdî sûrede Hz. Peygamber'i teselli etmek ve cesaretlendirmek üzere nâzil olan âyetleri, Hz. Peygamber'in çabalarının istenen neticeyi vermemesi ve Mekke'nin gittikçe kötüleşen ortamı sebebiyle kendini yorgun ve bezgin hissetmesi üzerinden açıklar. Ebu'l-Âlâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân* çev. Muhammed Han Kayani vd., (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 2/561.

benzer bir soru sorulur. Kendisi bu soruyu şu şekilde cevaplar: “Madem Kur’ân ezeli bir hutbedir, asırlar arkasında dizilmiş tüm insanlığa hitap ediyor ve ders veriyor. Elbette muhatapları dikkate alarak ona göre cümlelerine müteaddid manaları dercedip ifade edecektir.”⁴³ Kur’ân’ın anlam zenginliğinin âyetleri anlamlandırmada keyfiliğe yol açmaması gerektiğini düşünen Nursî bu konudaki ölçüyü ise şu şekilde ifade eder: “Bununla beraber, ulûm-u Arabiyece sahih ve usul-ü diniyece hak olmak şartıyla (...) ilm-i beyanca münasip ve belâğatçe müstahsen olan bütün vücuh ve maânî, ehl-i tefsir ve ehl-i usulü'd-din ve ehl-i usulü'l-fıkhın icmâıyla ve ihtilâflarının şehadetiyle, Kur’ân’ın mânâlarındanırlar.”⁴⁴

Kanaatimizce incelenen âyetteki aşılama fonksiyonundan anlaşılması gereken öncelikli ve temel anlam, Cenâb-ı Hakk’ın tabiattaki her şeyi belli bir düzene göre idare ettiği, hiçbir şeyin rastgele hareket etmediği gerçeğidir. Rüzgârlar, bu gerçeği ifade için verilen bir örnektir. Arap dili kâidelerine uygun olduğu ve Kur’ân’ın diğer âyetleriyle çelişmediği sürece âyetle dikkat çekilen “aşılama fonksiyonu”nun her dönemde o günün ilmî seviyesine göre nispeten farklı anlaşılması/açıklanması gayet doğaldır. Zira bu fonksiyonun teknik anlamdaki mahiyetini bilmek fennî ilimlerde ileri bir seviyeyi gerektirdiğinden sadece âyetin nüzûluna şahitlik etmek bu “fonksiyonu” tüm boyutlarıyla anlamayı garanti etmemektedir. Sözümleri ettiğimiz durum sadece bu âyet için değil mahiyeti ancak fen bilimlerindeki ilerlemeyle anlaşılacak olan olgulardan bahseden her bir âyet için geçerlidir.

İtirazın ikinci kısmını teşkil eden âyetteki aşılama fonksiyonunun ilk nesiller tarafından öne sürülen şekilde anlaşılmasıyla bir risk içermediği iddiasına gelecek olursak; âyetteki “aşılama” sözcüğü belli bir işlevi ifade ettiği için bu “işlev” nasıl anlaşılırsa anlaşılabilir bir riski içermektedir. Zira âyetle temelde rüzgârların bir şekilde “aşılama” fonksiyonu icra ettiği ifade edilmektedir. Bu ise bir iddiadır ve bu iddia, ilerleyen dönemlerde rüzgârların bu hususta hiçbir fonksiyon icra etmediği tespit edilerek yanlışlanabilir olması sebebiyle açık bir risktir.

Bütün bunlar üzerinden varılacak olan makul ve doğal sonuç iddia sahibinin bu bilgiyi kendiliğinden öne sürmediği, hâricî bir gücün kendi üzerinde etkili olduğudur. Bu noktada şu soru dillendirilebilir: “Söz konusu hâricî gücün bir şeytan veya cin olup olmadığından nasıl emin olabiliriz?”. Şurası bilinmemektedir ki, şeytan veya cinlerin kendisine musallat olduğu şahıslardan beklenen şeyler bir üst seviyeye evrilerek kemâle erme, sağlıklı bir kişilik oluşturma değil, dengesizlik, kişilik bozukluğu gibi anormal hallerdir. Bununla birlikte bu tür kişilerden pozitif bilimlerin konusuna giren ince mevzularla ilgili ayrıntılı bilgilerin değil; güncel dair çoğu zaman çelişkili sözlerin, saçma, yalan yanlış ifadelerin sâdır olduğu bilinmektedir. Oysa âyetle aktüel durumla ilgili sarsıcı bir bilgi değil, fen bilimlerinin konusuna giren kevnî bir hadiseye ilişkin bir ayrıntı söz konusu edilmektedir. Öte yandan Hz. Peygamber için böylesi bir seçeneğin düşünülemeyeceğini en başta düşmanları itiraf etmektedir. Nitekim Mekke’nin ileri gelenlerinin “Hac mevsiminde insanlara farklı farklı sözler aktarırsak sözümüzün inandırıcılığı olmaz onunla ilgili tek bir söz üzerinde birleşelim” şeklindeki kararları ve yapılan öneriler üzerine Velid b. Muğîre’nin Hz. Peygamber hakkında “onda ne cinlenme, ne delilik ne de kâhinlik alâmetleri yoktur” şeklindeki itirafı bu gerçeğin tarihi belgelerinden birini teşkil etmektedir.⁴⁵ Dolayısıyla âyetle yer alan bu bilginin harici kaynağı konusundaki en makul seçenek, bu bilginin kaynağının tüm tabii olguların yaratıcısı ve yöneticisi olan Allah olduğunu söylemektir. Kanaatimizce Mekke coğrafyasında yukarıda kısaca çerçevesini çizdiğimiz sosyo-psikolojik ortamda nâzil olan bir âyetle bu tür bir bilgiye yer verilmesi, en az verilen bu bilginin yüzyıllar sonra doğru çıkması kadar etkileyicidir. Bununla birlikte şu hususu da eklemek isteriz. Şâyet Kur’ân’da bu türden

⁴³ Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler* (İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.), 395.

⁴⁴ Nursî, *Sözler*, 395.

⁴⁵ Celâlüddin es-Süyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr), 5/98.

sadece bir âyet olsaydı yahut Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ispatı sadece âyetteki bu bilgi üzerinden temellendiriliyor olsaydı bu âyetin Hz. Muhammed'in nübüvvetine delâlet ettiği iddiası abartılı görülebilir veya zayıf bir istidlâl olarak nitelendirilebilirdi. Ancak Kur'an'da yer alan bu tür diğer âyetler, Kur'an'ın diğer i'câz yönleri ve nübüvveti ispatlayan diğer tüm deliller birlikte düşünüldüğünde bu âyetin Hz. Muhammed'in risâletine bir kârîne oluşturduğu ve risâletini destekleyici bir unsur olduğu ileri sürülebilir.

2.2. Bulutların “Ağır” Olarak Nitelendirilmesi

A'râf sûresinin elli yedinci âyetinde Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin, vahdetinin bir delili ve ahiretin bir kanıtı olarak yağmurla birlikte yeryüzünün canlanması zikredilir ve bulutlar için “ağır” sıfatı kullanılır. Bulutlar için kullanılan söz konusu sıfat sebebiyle bu âyet bilhassa son dönemlerde bilimsel tefsire konu edilmektedir. İlgili âyet şu şekildedir:

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَتْ سَحَابًا ثِقَالًا سَفَّاهُ لِبَدٍ مَّيَّتٍ فَانزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Nihâyet o rüzgârlar ağır bir bulut yüklenince onu ölü bir memlekete sevkederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde bundan ibret alırsınız.”

Klasik tefsirlerde çoğunlukla lafzî açıklamaların tercih edildiği bununla birlikte âyette konu edilen hadiselerdeki ibret verici durumlara dikkat çekildiği görülmektedir. Özellikle üzerinde durmak istediğimiz “سَحَابًا ثِقَالًا” - “ağır bulut” ifadesi, “su (yağmur) dolu bulut” şeklinde açıklanmaktadır.⁴⁶

Bazı çağdaş tefsirlerde ise söz konusu nitelendirmeye dikkat çekilerek buradaki ilmî i'câzın öne çıkarılmak istendiği görülmektedir. Örneğin bu nitelendirmenin Hz. Muhammed'in risâletine delâlet eden kat'î bir ilmî mucize olduğunu öne süren Yazır'a göre burada “sıklet” ve “iklâl” lafızlarının tercih edilmesinin fen bilimleri açısından ayrı bir önemi bulunmaktadır. Zira önceki dönemlerde bulutların havadan hafif olan su buharından ibaret olduğu zannedilmekteydi. Daha sonra yapılan ilmî çalışmalar neticesinde bulutun su buharından değil su zerreciklerinin toplanıp bir araya gelmeleriyle oluştuğu anlaşılmıştır. Bu noktada konuyla ilgili bazı ayrıntılara giren Yazır, küçücük baloncuklardan oluşan su donanmalarını hava üzerinde tutmanın büyük bir sanatı içermekte olduğunu belirtir. Ona göre asıl şaşırtıcı olan şey, su zerreciklerinin ağırlıklarını korumakla birlikte kendilerinden daha hafif olan havanın hareketten aldığı kuvvetle o ağır bulut kütlelerini yüklenmesidir ki insanlık bunun doğruluğuna ancak bin sene sonra vâkıf olabilmıştır.⁴⁷

Âyette kullanılan “ağır” ifadesi Yazır'ın da vurguladığı üzere gerçekten dikkat çekicidir. Güncel verilere bakıldığında bulutların şaşırtıcı ölçüde devasa ağırlıklara sahip olduğu görülmektedir. Örneğin beyaz kümülüs bulutlarının yoğunluğu yaklaşık 0,3 g/m³'tür. Bu, söz konusu bulutların bir metre küpünün kütlesinin yaklaşık 0,3 gram olduğu anlamına gelmektedir. Bu durumda bir kümülüs bulutunun kütlesi – küp şeklinde bir yapıya sahip olduğu kabul edildiğinde - yaklaşık üç yüz ton olarak hesaplanmaktadır.⁴⁸

Bütün bu bilgiler ve yorumların üzerine ilgili ifadenin geçtiği A'râf sûresinin Mekkî olduğunu hatırlatmak yararlı olacaktır.⁴⁹ Sûrenin tarihsel arka planına dikkat edildiğinde bu sûrenin Hz. Peygamber'in Mekke'deki son yıllarında hicretin yaklaştığı bir dönemde nâzil olduğu

⁴⁶ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 10/251; el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 4/465; Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-azîm* (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1998), 3/386; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/574; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* (Dâru'l-Kutubu'l-Misriyye, 1964), 7/229; el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 3/17.

⁴⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/2199-2200.

⁴⁸ Tübitak Bilim Genç, “Bulutların İçinde Ne Kadar Su Var?” (Erişim 1 Haziran 2024).

⁴⁹ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 10/52; Begâvî 163-167 arasındaki âyetlerin, Zemahşerî ise 163. âyetten sonra gelen sekiz âyet dışında sûrenin tümünün Mekkî olduğunu aktarır. el-Begavî, *Tefsîru'l-Begavî*, 2/179; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/85.

anlaşılmaktadır.⁵⁰ Âyetin geçtiği bağlama dikkat edildiğinde önceki iki âyette insanoğluna hukûkullâh ve hukûku ibâd noktasındaki sorumluluklarının hatırlatıldığı görülmektedir.⁵¹ İncelemekte olduğumuz elli yedinci âyetten sonra gelen âyette ise temsîlî bir anlatı olarak yorumlanabilecek bir örnek üzerinden yine insanoğluna tercihlerini doğru yapması salık verilmekte nihâyet elli dokuzuncu âyetle birlikte Hz. Nuh'un kıssasına geçiş yapılmaktadır.⁵² Bir tevhid delili olarak öne sürülen bir hadisede bulutların “ağır” olarak nitelendirilmesinin Hz. Peygamber’in sosyo-psikolojik pozisyonunu veya genel olarak Müslümanların içinde bulundukları boğucu ortamı belirgin anlamda etkileyici bir yönünün olmadığı bilinmektedir. Yedinci yüzyıl Arap coğrafyasında nübüvvet iddiasında bulunan ve ister istemez pratik neticeleri hesap etmek durumunda bulunan kimsenin illa ki tevhide deliller sunması gerekiyorsa “ağır bulutlar” betimlemesi yerine gözleme mutabık şekilde “siyah bulutlar”, “yağmur bulutları”, “siyah pamuk gibi bulutlar” türünden bir benzetme yapması beklenir. Mustafa Sabri Efendi’nin de tespit ettiği üzere Kur’ân tabiî olgulara dair anlatılarında daha çok gözlemi, olguların çıplak gözle müşahade edilen yönlerini⁵³ esas almaktadır.⁵⁴ Ancak “ağır bulutlar” ifadesi o günün insanı açısından doğrulanabilir veya yanlışlanabilir bir mahiyette olmadığı gibi gözleme hitap eden bir nitelendirme de değildir. Bu yönüyle kendisine somut bir kazanım sunması pek mümkün değildir. Hatta aksine bulutların ağırlığı hakkında bilgi sahibi olmayan, sadece gözlemlerini referans alan günümüz insanının dahi bulutların hafif olduğunu zannetmesi muhtemeldir. İlerleyen dönemlerde yanlışlanabilecek bir mahiyete sahip olması sebebiyle “ağır” sıfatının kullanılması belli bir risk içermektedir. Dolayısıyla burada iki ihtimal bulunmaktadır: Birinci ihtimale göre - inanmayanlar açısından- bu niteleme hiçbir pratik getirisi olmadığı biline biline ciddi riskler alınarak öne sürülen tahmine dayalı bir ifadedir ve bu tahmin yüz yıllar sonra isabet etmiştir. İkincisi ise bu ifade bulutların da yaratıcısı olması hasebiyle onların ağırlıklarını en iyi bilen Allah’ın sözüdür. Kanaatimizce bu ihtimallerden ikincisi çok daha güçlüdür. Özellikle de nübüvveti dair Kur’ân içi ve Kur’ân dışı tüm delillerle birlikte düşünüldüğünde -ki olması gereken budur- bu ihtimalin gücüne karşılık birinci ihtimalin ne kadar zayıf olduğu daha net görülecektir. Dolayısıyla âyetteki bu ifadenin nübüvveti teyit eden dikkat çekici bir unsur olduğu söylenebilir.

2.3. İnkârcıların Amellerini Anlatan Temsilde Fırtınalı Deniz Tasvirine Yer Verilmesi

Cenâb-ı Hak Nûr sûresinin kırkinci âyetinde inkârcıların amellerini üzerini bulutların kapladığı dalgalı, engin, derin bir denizin karanlıklarına benzetir. İlgili âyet şöyledir:

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكُنْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ

“Yahut dalga, üstünde yine dalga, onun üstünde de bulutla (kara bulut gibi bir dalga ile) kaplı büyük bir denizdeki karanlıklar gibidir; birbiri üzerinde karanlıklar! Neredeyse elini çıkarsa onu göremeyecek. Allah bir kimseye ışık vermezse onun aydınlıktan asla nasibi yoktur.”

Tefsirlerde bu âyet genellikle benzer ifadelerle açıklanmaktadır. Taberî (ö. 310/923), âyetteki ifadelerin kâfirlerin amellerinin akıbetinin ve faydasızlığını anlatmak üzere verilen bir misal olduğunu söyler. Ona göre âyetteki لُّجِّيٍّ lafzının denize sıfat olarak seçilmesi, derinliğini ve suyunun bolluğunu (enginliği) ifade etmek içindir. Âyetteki “karanlıklar” inkârcıların amellerini; engin, derin deniz ise inkârcıların kalplerini anlatan bir temsildir. Bu kişilerin amelleri sebebiyle kalpleri hakka kapanmıştır, tıpkı derin ve engin bir denizde dalga üstüne dalganın ve üstüne

⁵⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/7.

⁵¹ A'râf 7/55-56.

⁵² A'râf 7/58-59.

⁵³ Bazı örnekleri için bk. el-Gâşîye 88/20; el-Enbiyâ 21/32; Nûh 71/16.

⁵⁴ Mustafa Sabri Efendi, *Mustafa Sabri Efendi Külliyyatı* (İstanbul: Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi, 2019), 1/652.

bulutun gelişinde oluşan karanlığın denizin derinliklerini (aydınlığa) kapatması gibi.⁵⁵ Mâtürîdî (ö. 333/944) de denizin derin olduğunda çok daha karanlık olduğunu ifade eder. Ona göre kendini bu denli karanlıklar içerisinde bırakan kişinin elini göremeyişi gibi inkârcı da hakkı görememektedir.⁵⁶ بَحْرٌ لَّجِيٌّ terkinin dibi uzak (derin) ve bol suyu olan deniz anlamına geldiğini söyleyen Râzî'ye göre böylesi bir denizin dibi suyunun bolluğu sebebiyle pek karanlıktır, bunun üzerine dalgalar eşlik ettiğinde ise karanlık daha da şiddetlenir, üstelik bütün bunların üzerinde bulutlar yer alıyorsa artık bu durum karanlığın en nihâi noktası demektir. Âyette elin zikredilmesi ise görülmeye en yakın olan şeyin el olması sebebiyledir. Cenâb-ı Hak böylesi bir temsil ile inkârcının bozuk itikadını karanlığın en şiddetli haline benzetmektedir.⁵⁷

Çağdaş müfessirlerin de izahları kısmen farklılaşsa da âyetteki temsili benzer bir perspektif üzerinden beyan etmeye odaklandıkları görülmektedir.⁵⁸

Müfessirlerin âyette vurgulanan temel mesajı aktarma istekleri, kendilerini verilen temsilin beyanına ve bu temsil üzerinden anlatılmak istenen şeyin izahına sevk etmiştir. Ancak kanaatimizce âyetin tefsirinde birincil mesaj beyan edildikten sonra farklı boyutlara değinilmesi tefsirlere bir zenginlik katacaktır. Söz gelimi bilimsel tefsir metoduyla çeşitli âyetleri inceleyen en-Neccâr ilgili âyette ilmî bir i'câzın olduğunu söyleyerek konuya farklı bir pencereden bakmayı dener. Ona göre bu âyet teşbih makamında zikredilmiş olsa da içerisinde ilmî bazı hakikatleri barındırmaktadır. Bu hakikatlerin o dönem insanı tarafından bilinmesinin mümkün olmayışı Kur'ân'ın ilmî i'câzıdır. Şöyle ki; bu âyette ancak yirminci yüzyıla gelindiğinde keşfedilen deniz içi dalgaların ve bulutların karanlığa katkısına işaret edilmektedir. Bu ise Kur'ân'ın açık bir i'câzıdır.⁵⁹ Şurası bir gerçek ki bilimsel açıdan denizin iki yüz metre sonrasındaki derinliklere ışığın ulaşmadığı bilinmektedir. Bu mesafeden itibaren bin metre derinliğe doğru gittikçe artık kişinin elini görmesine dahi imkân tanımayan karanlıkların her yeri kuşattığı aktarılmaktadır.⁶⁰ Bununla birlikte dikkat çekici ikinci husus ise deniz içi dalgaların keşfidir. Çıplak gözle denize bakıldığında alt kısmının durgun su olduğu sanılmaktadır. Oysa günümüzde deniz içi dalgaların varlığından söz edilmektedir.⁶¹

Bunlar insanı hayrete düşüren veriler olsa da tamamen âyetin ilmî i'câz yönüyle ilgilidir. Bu sebeple ilgili âyeti çalışmada belirlenen bakış açısı üzerinden incelemek isteriz.

Nûr suresi Medine'de nâzil olan sûrelerden biridir. Hicrî beşinci veya altıncı senede indirildiği söylenen bu sûrenin nüzûlu öncesinde İfk hadisesi yaşanmıştır. Bu hadise İslâm ile inkârcılar arasındaki mücadeleyle yakından ilişkilidir. Nitekim Hendek savaşı sonrası İslâm'ı şiddetle, savaşla bitiremeyeceklerini kabullenmeye başlayan inkârcılar öncelikle Hz. Peygamber'in Hz. Zeynep'le evliliğini, sonrasındaysa karalama kampanyasına dönüştürdükleri İfk olayını fırsat bilerek bu kez saldırılarını farklı bir boyuta, sosyal ve ahlâkî düzleme çeker. Müslümanların bütün zorluklara direnebilmelerinin arkasında maddî güçten ziyade sağlam bir manevî altyapının olduğunu gören inkârcılar bu altyapıyı çökertmek üzere harekete geçer. Sosyo-psikolojik açıdan oldukça çalkantılı günlerin yaşandığı böylesi bir dönemde nâzil olan Nûr sûresinde yer alan konular, çoğunlukla nüzûl ortamına uygun şekilde Hz. Peygamber'in eşlerine yapılan uyarılar, Müslümanların dayanaksız bir dedikodu (iftira) yayıldığında takınmaları gereken tavır, zina

⁵⁵ et-Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, 17/329-330.

⁵⁶ el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 7/576.

⁵⁷ er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 24/400.

⁵⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/3525-3527; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 3/550-551; Seyyid Kutub, *Fi zilâli'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâruş-Şurûk, ts.), 4/2521; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/254-255.

⁵⁹ en-Neccâr, *Tefsîru'l-âyâtü'l-kevnîyye*, 2/283.

⁶⁰ NOAA, "How far does light travel in the ocean", Erişim 1 Haziran 2024

⁶¹ Zafer Dergisi, "Derin Denizler ve Dip Dalgalar", Erişim 1 Haziran 2024

iftirasında bulunmanın cezası, Müslüman kadınların giyimleri vb. konuları içermektedir.⁶² Burada bir parantez açarak İfk hadisesinin Hz. Peygamber'in üzerinde oluşturduğu sosyo-psikolojik baskıya karşılık sûrede yer alan ifadelerle kısaca dikkat çekmek yararlı olacaktır. Mevdûdî'nin de vurguladığı üzere Nûr sûresinin en çarpıcı yönlerinden biri, son derece gayr-ı ahlâkî ve utanmazlık örneği saldırılara karşılık, Hz. Peygamber tarafından kaçınılmaz olarak sâdır olması beklenen şiddetli ve yaralayıcı ifadelerle yer verilmemesidir. Bu tahrik edici ve öfkelenendirici kışkırtma karşısında gazaba gelmek yerine ümmetin eğitimini ve sosyal hayatın sağlıklı yapısını koruyucu bir takım yasal düzenlemelere ve akıllıca talimatlara yer verilmesi bu mesajın insanüstü bir kaynaktan geldiğine bir işarettir. Zira ne kadar halim olsa da bir insanın şerefine ve onuruna yapılan açık saldırılar karşısında duygularını bu denli kontrol etmesi ve son derece geniş bir düşüncenin ürünü olan dengeleyici, düzenleyici hükümleri ve talimatları verebilmesi beklenen bir durum değildir.⁶³

Dikkat çekici bir başka husus ise bu âyetin nâzil olduğu coğrafya bir sahil bölgesi olmadığı gibi, bu âyeti nakleden kişinin denizcilik veya deniz yolculuğu yaptığı bilinmemektedir. Her ne kadar Mekke denize çok uzak bir bölge sayılmasa da denize uzak olmamak ile denizcilik yapmak aynı şeyler değildir. Hz. Peygamber'in yüzmeyi bilmesi de denize girmiş olması sebebiyle değildir.⁶⁴ Dolayısıyla fırtınalı bir deniz tasviri yapma konusunda Hz. Peygamber ile denizden yüzlerce km uzakta yaşamış birinin durumu aynıdır. Bu noktada Mekke'deki bazı tüccarların deniz yolculuğu yaptığı öne sürülebilir. Ancak bu da güçlü bir itiraz değildir. Zira bu ihtimal dikkate alındığında deniz yolculuğunda fırtınaya şahitlik etmiş birinin bunu Hz. Peygamber'e anlattığı onun da bu bilgiyi vahiy diye insanlara aktardığı öne sürülmüş olacaktır. Ne var ki Hz. Peygamber'e herhangi birisinin aktardığı bir şeyi Hz. Peygamber'in vahiy olarak aktarması mümkün değildir. Çünkü böylesi bir tasviri Hz. Peygamber'e aktaran ya kendisine inanan biri olacaktır veya inanmayan. İnanmayan biri, kendisinin Hz. Peygamber'e söylediği bir anlatıyı Hz. Peygamber'in insanlara vahiy olarak aktardığını gördüğünde zaten bu durum inkârcıların iddialarını ispatlamak için aradıkları fırsatın ellerine geçmesi anlamına gelecektir. İnanan birisinin bunu Hz. Peygamber'e söylemiş olma ihtimalinde ise bu durum inanan kişinin artık Hz. Peygamber'e inanmamasını ve onun -haşa- yalancı biri olduğunu ilan etmesine sebep olacaktır. Çünkü uğrunda her şeyini feda eden ve bir başka hayatta ödüllendirileceğini düşünen bir kimseden, iddia sahibinin kendisini aldattığını öğrendiğinde hiçbir şey olmamış gibi hayatına kaldığı yerden devam etmesi beklenemez. Öte yandan âyetin asıl konusu denizlerde yer alan fenomenler, tabîî olgular olmayıp inkârcıların sonuçsuz amelleri veya bozuk inançlarıdır. Nitekim âyetin hemen öncesinde de benzer şekilde inkârcıların amelleri susamış kimsenin gördüğü serabı içeren bir temsil üzerinden tasvir edilmektedir ki⁶⁵ bu temsil, mevcut coğrafyaya ve muhataplara uygun olması hasebiyle anlaşılabilir bir durumdur. Üzerinde durduğumuz âyet ise müstakil bir konuyla ilgili olmayıp, önceki âyette de konu edilen inkârcıların amellerini anlatan "ikinci temsil"dir. Bu noktada o coğrafyada risâlet iddiasıyla ortaya çıkmış; evli kadınlara veya kendi eşine atılan iftira, zina meselesi, kadınların giyimlerinin düzenlenmesi gibi aktüel durumla ilgili sorunların üstesinden gelmek zorunda olan ve içten içe yaptığı rolün açığa çıkmasından çekinen bir insanın psikolojisini düşünelim. Kaynaklara göre hayatında hiç deniz yolculuğu yapmamış böylesi birinin söz konusu ortamda inkârcıların amellerini tek temsille anlatmakla iktifa etmeyip ikinci bir temsil ile fırtınalı deniz ortamını andıran bir tasvire yer vermesi ne derece makuldür? Üstelik sözün sahibinin bir denizci sanılmasına sebep olacak derecede tüm öğeleri yerini bulan bir ustalıkla fırtınalı deniz

⁶² Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 3/441-446.

⁶³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 3/449.

⁶⁴ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (Beyrut: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1990), 1/93-94.

⁶⁵ en-Nûr 20/39.

tasvirinde bulunması nasıl izah edilebilir? Nitekim sonradan ihtida eden Garry Miller'in eserinde aktardığı şu hadise konumuz açısından oldukça ufuk açıcıcıdır:

"Yakın zamanlarda denizden geçimini sağlayan birinin haberini aldım. Bir Müslüman bu adama okuması için Kur'an'ın tercümesini vermişti. İslâm hakkında bilgisi olmayan bu denizci Kur'an'ı okuduktan sonra Müslüman arkadaşına "Bu Muhammed denizci miydi" diye sorar. Arkadaşı kendisine "hayır o çölde yaşıyordu" şeklinde cevap verince başka delile ihtiyaç duymaksızın İslâm'ı kabul eder. Zira o denizde defalarca fırtınalı havalara şahit olmuş biridir. Ona göre buradaki tasvir, fırtınalı deniz ortamını hayal eden bir kişinin anlatısı olmaktan ziyade o anları bizzat yaşayan birinin sözü olmalıydı. Madem o deniz ortamını solumamış biriydi o halde bu sözler başkasının olmalıydı.⁶⁶ Çağdaş müfessirlerden Reşid Rıza da benzer bir hadise üzerinden aynı tespiti aktarır. Rıza'nın aktardığına göre bazı Kur'an tefsirlerini İngilizceye tercüme eden bir mütercim denizlerle ilgili âyetleri gördükten sonra hayretler içerisinde kalır. Çünkü bu âyetlerde yer verilen bazı bilgiler eserlerini tercüme ettiği müfessirlerce dahi bilinmemekte üstelik yapılan tasvirler insanı şaşkınlığa sürüklemektedir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in deniz yolculuğu yapıp yapmadığını sorar. Deniz yolculuğu yapmamış, çölde yaşayan biri olduğu cevabını alınca bu sözün Allah kelâmı olması dışında bir ihtimalinin olmadığını belirtir ve Müslüman olur. Rıza bu kişinin Müslüman olduktan bir süre sonra denizciliği bırakarak Arapçayı öğrendiğini ve Mısır'da ikamet etmeye başladığını, kendisinin de bu kimseye hayattayken görüştüğünü aktarır."⁶⁷

Bir kez daha hatırlatmak isteriz ki risâlet iddiasında olan birinden beklenen, gerçek yüzünün açığa çıkmaması adına bilmediği konulara mecbur kalmadıkça girmemesidir. Oysa burada karanlığı anlatmak için farklı pek çok olgu üzerinden bir temsil verilebilecek iken özellikle "deniz"in seçilmesi kesinlikle bu profile uymayan bir tercihtir. Dolayısıyla ilgili âyetin nübüvveti destekleyen bir unsur olarak yorumlanabilir.

2.4. Atmosfere Doğru Yükseldikçe Göğsün Daralması

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse, göğse çıkıyormuş gibi kalbine darlık ve sıkıntı verir. Allah inanmayanları işte böyle cezalandırır."⁶⁸

Bu âyetin tefsirlerde ne şekilde açıklandığına geçmeden önce şu hususa dikkat çekmek isteriz: Âyette Allah'ın doğru yola iletmek istediği kişi için herhangi bir temsile yer verilmeden bu kişiler hakkında sadece Allah'ın kalbini İslâm'a açtığı söylemekle yetinilir. Buna karşılık Allah'ın saptırmak istediği kişinin kalbine darlık ve sıkıntı veriş bir temsil üzerinden ifade edilir. Bu temsil ise göğse çıkan kişinin kalbinin daralmasıdır. Bu, dikkat çekici bir tercihtir. Dolayısıyla söz konusu temsilin üzerinde durmak gerekir.

Klasik tefsirlerde bu temsil genellikle "gökyüzüne çıkmanın kişiye zor gelmesi" olarak açıklanmaktadır. Buna göre âyette sözü edilen darlık, göğse yükselmeye güç yetiremeyen kişinin, güç yetiremeyeceğini bildiği bir şeyle karşılaşması sebebiyle gönlünün daralması gibidir. Yapılan hidâyet çağrısı, bu kişiye kendisinden göğse çıkmasının talep edilmesi gibi çok ağır gelmekte, bu yüzden göğsü daralmaktadır.⁶⁹ Râzi bu temsilin tefsirlerdeki izahla birlikte bir başka anlama da gelebileceğini söyler. Ona göre temsildeki kişinin kalbi İslâm'ı ve imanı kabul etmeye o kadar

⁶⁶ Gary Miller, *The Amazing Qur'an*, (By. İslamhouse, 2005), 4; Gary Miller, *Eşsiz Mucize Kur'an*, çev. Erdoğan Baş, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2007), 21-23.

⁶⁷ Reşid Rıza, *Tefsîru'l-menâr*, 11/279.

⁶⁸ el-En'âm 6/125.

⁶⁹ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 9/549-550; el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 4/255; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/462; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-azîm*, 3/302.

uzaktır ki söz konusu uzaklık âyetle gökyüzüne yükselen kişinin yerden uzaklaşmasına benzetilerek anlatılmaktadır.⁷⁰

Çağdaş bazı tefsirlerde âyetin önceki izahlar doğrultusunda beyan edildiği görülür.⁷¹ Bununla birlikte *Kur'ân Yolu* tefsirinde ilgili temsil güncel bilimsel verilerden yararlanılarak açıklanır. Buna göre âyetle konu edilen inkârcı kişinin yaşadığı psikolojik durum, göğün doğru yükselenlerin hissettiği fizyolojik sıkıntıya benzetilmektedir. Bu ise oldukça ilgi çekicidir. Çünkü göğün doğru yükseldikçe hava basıncı düşmekte ve yüksekliğin artmasıyla doğru orantılı olarak nefes almak güçleşmektedir. Kur'an'ın söz konusu bilimsel gerçekliğin henüz bilinmediği bir zaman diliminde bu hususu ifade etmesi açık bir mûcizedir.⁷² en-Neccâr da bu temsili aynı perspektiften açıklar. İlgili temsilden hareketle gökyüzü ve atmosfer hakkında geniş bilgiler aktaran en-Neccâr, insanoğlunun gökyüzüne doğru yükseldikçe çeşitli sıkıntılarla karşılaşacağını belirtir. Bunlardan bazıları; vücudun ihtiyaç duyduğu oksijenin azalması, hava basıncının düşmesidir ki bu ikisi durum beden yapması gereken vazifeleri icra edememesine sebep olmaktadır. en-Neccâr'a göre yükselmeden kaynaklanan sıkıntılar kalp ve ciğerlerde büyük bir baskı oluşturmakta, bu ise söz konusu organlardaki dokunun ve hücrelerin zarar görmesine sebep olmaktadır. Âyetle bahsedilen göğsün daralması bu gibi hususları içine alan bir temsildir ve bu gerçekler ancak yirminci yüzyılın sonlarında keşfedilmiştir. Dolayısıyla bu temsil, Kur'an'ın bir i'câzıdır.⁷³

İlgili âyetin geçtiği En'âm sûresi Mekki'dir.⁷⁴ Bu bağlamda hidâyet çağrısına ısrarla kulak tıkayan inkârcı kişilerin bu gibi âyetlerde eleştirel bir dil üzerinden uyarılması doğaldır. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere âyetle Allah'ın hidâyetini dilediği kişi hakkında herhangi bir temsil zikredilmemesine rağmen inkârcı kişiye gelindiğinde göğsün daralmasının göğün yükselen bir kişi üzerinden temsil edilmesi şu gibi soruları gündeme getirmektedir: İlgili âyetin;

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse, kalbine darlık ve sıkıntı verir. Allah inanmayanları işte böyle cezalandırır.” şeklinde olması mümkün iken gökyüzüne çıkan kişi temsili aktarılması, tarihsel arka plan ve Hz. Peygamber'in konumu dikkate alındığında nasıl açıklanabilir?

Bu noktada bir an için nüzûl ortamının şartlarını tasavvur edelim. Hz. Peygamber'in o günlerdeki pozisyonu kısaca “Mekke'de en yakınları tarafından dahi kendisine sırt çevrilen, çoğunluğunu toplumun itibar etmediği zayıf insanların teşkil ettiği bir avuç insanın kendisine inandığı birisi” şeklinde tarif edilebilir. Ammar b. Yasir, Bilal gibi sahâbîler işkence görürken ve bazıları bu işkencelerde vefat ederken, gün geçtikçe şartların daha da kötüleştiği bir vasatta peygamber olmadığını bildiği halde mesajlarıyla insanları sonu belirsiz bir maceraya sürükleyen birinden ne tür mesajlar beklenir? Bir yandan her an için yalancılığının açığa çıkma ihtimali diğer taraftan karşı karşıya olduğu tehlikeler ve hayatını devam ettirememesi riski karşısında bocalayan, üstelik çıktığı yolun nereye varacağını bilemeyen, tahsil görmemiş, düşmanları tarafından her sözünde açığı aranan biri, mesajlarında mahiyetini kendisinin de bilmediği kevnî hadiselerle atıf yapan bir temsil verebilir mi? Bu ne derece olağandır ve buna gerek var mıdır? Mekke'nin boğucu ortamında başka sayısız temsil akla gelebilecekken böylesi bir benzetmenin sâdır olması, üstelik yıllar sonra bu benzetmede anlatılan hususun fiziksel ve biyolojik gerçekliklerle örtüşmesi bir tesadüf olabilir mi?

⁷⁰ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 13/142.

⁷¹ Reşid Rızâ, *Tefsîru'l-menâr*, 8/36-37; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 8/60; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/2050.

⁷² Karaman, vd., *Kur'an Yolu*, 2/467-468.

⁷³ en-Neccâr, *Tefsîru'l-âyâtü'l-kevnîyye*, 2/261-267.

⁷⁴ et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 9/144; el-Begavî, *Tefsîru'l-Begavî*, 2/107.

Kanaatimizce bu âyetteki temsil hakkında –başka i’câz yönleri dışında- iki açıdan i’cazdan bahsetmek mümkündür. Birincisi; yıllar sonra keşfedilen bir ilmî bir gerçekliğin yüzyıllar önce verilen bir temsilde ifade edilmesi, ikincisi ise söz konusu âyetin nüzûl ortamında bu temsilin özellikle tercih edilmiş olmasıdır.

2.5. Dağların Kazık Olarak Çakılması

Nebe sûresinin yedinci âyetinde önceki âyetle bağlantılı olarak dağların yeryüzüne kazık gibi çakıldığından bahsedilir. İlgili âyetler şöyledir:

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا - وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا

“Biz, yeryüzünü bir döşek, dağları da (yeri dengede tutan) kazıklar yapmadık mı?”⁷⁵

İlk dönem tefsirlerde ilgili âyet veciz bir şekilde açıklanır. Taberî’ye göre bu âyetler inkârcılara Cenâb-ı Hakk’ın vermiş olduğu nimetler ve kendilerinin buna karşılık takındıkları nankör tavra dikkat çekme sadedinde nâzil olmuştur. Dağların kazık olması ise yeryüzünün sarsıntıdan korunması içindir.⁷⁶ Mâtürîdî de benzer şekilde burada Cenâb-ı Hakk’ın nimetlerinin tadat edildiğini ve bunun karşılığının şükür olduğunu belirtir. Ancak o Taberî’den farklı olarak bu âyetlerde hem ahirete hem de tevhide delil olduğunu ifade eder. Dağların yeryüzüne kazık olarak çakılması konusunda ise başlangıçta yeryüzünün sallandığını, Cenâb-ı Hakk’ın lütfunun eseri olarak yeryüzünü dağlarla sabitlediğini belirtir. Ona göre dağlar yeryüzünün sabitlenmesinin gerçek sebebi değildir öyle olsaydı kıyamette dağların kaldırılmasından bahsedildikten sonra yeryüzü dağılır, yeryüzünün çıplak şekilde görülmesi mümkün olmazdı.⁷⁷ Diğer klasik dönem tefsirlerinde ise dağların kazık olmasının yeryüzünün döşek olmasını tamamlayan bir unsur olduğu, sütunların evi tuttuğu gibi dağların da yeryüzü için birer sütun vazifesi gördüğü söylenir.⁷⁸ Klasik dönem tefsirlerde “dağların yerin altındaki kısmının üstündeki kısmından çok daha fazla olduğu bu sebeple kazığa benzetildiği” şeklinde bir bilgiyle karşılaşılmaması Hz. Peygamber’in yaşadığı dönemin çok sonralarında dahi dağların bu yönünün bilinmediğini göstermektedir.

Çağdaş tefsirler incelendiğinde Mevdûdî’nin bu âyeti dağların yeryüzüne yerleştirilmesindeki hikmet ve kâinattaki muhteşem düzenin tevhide delâleti üzerinden açıkladığı görülür.⁷⁹ Yazır *أَوْتَادًا* ifadesinin teşbîh-i belîğ olduğunu öne sürer ve âyetin “evtâd gibi” anlamına geldiğini söyler. *أَوْتَاد* lafzının *وَدَّ* lafzının çoğulu olduğunu ve kazık, çivi anlamına geldiğini belirten Yazır, kazık ve çivinin bir şeyi başka bir şeye yapıştırmak ve tespit etmek için kullanıldığına dikkat çeker. Ona göre bu âyette yeryüzünün insana bir ev gibi döşendiği ve dağların da bu evin kazıkları mesabesinde olduğu edebî bir üslupla anlatılmakta ve veciz bir ifadeyle pek çok mesaj verilmektedir. Bu mesajlardan bazıları şöyledir: “Allah’ın inâyeti olmasa yeryüzünün bu şekilde yaşama elverişli olmazdı. Dağların olmadığı ve yeryüzünün denizlerle aynı seviyede tutulduğu varsayıldığında, değil bağlar bahçeler, küçücük bir tohum, bir hücre bile yaşama imkânı bulamayacaktı”.⁸⁰

en-Neccâr, Yazır’a benzer şekilde öncelikle âyetteki *أَوْتَاد* lafzını lugavî yönden izah eder. Bu lafzın kurulacak olan çadırı yere sabitleyen kazıklar anlamında kullanıldığını söyler. Kazıkların özelliği

⁷⁵ en-Nebe 78/6-7.

⁷⁶ et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 24/8-9; İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ân’i’l-azîm*, 8/307.

⁷⁷ el-Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 10/389-391; ayrıca bk. el-Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl*, 5/278.

⁷⁸ er-Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 31/8; benzer izahlar için bk. el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 19/171; Ebu Hayyân Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru’l-muhîr fi’t-tefsîr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1999), 10/384; Ebu Muhammed İbn Atiyye, *el-Muharraru’l-vecîz* (Beyrut: Dârü’l-Kütubi’l-İlmiyye, 2001), 5/424.

⁷⁹ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 3/15; 4/130-131; 7/12.

⁸⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 8/5532-5533.

ise yerin altında olan kısmının yerin üstünde olan kısmından çok daha fazla olmasıdır ki böylelikle çadırların rüzgâr ve fırtınaya dirençli hale gelmesi sağlanır. en-Neccâr bu noktadan sonra son derece detaylı bilimsel veriler eşliğinde ilgili âyetteki ilmî i'câzı ortaya koymaya çalışır. Dağların yerin altındaki köklerinin yer üstündeki kısmından çok daha fazla olduğunun bilimsel açıdan kanıtlandığına dikkat çeken en-Neccâr buna örnek olarak Everest'i verir. Everestin yüzeyden yüksekliği sadece dokuz kilometre civarındayken, Dünyanın litosferine (yerin alt tabakasına) doğru yüz otuz kilometreden fazla bir uzantıya sahiptir. Dağlarla ilgili pek çok işlevi ve özelliği aktaran en-Neccâr'a göre bütün bunları en iyi ifade eden kavram أَوتَادُ lafzıdır. Oysa dağların kazık şeklindeki söz konusu yapısı ancak yirminci yüzyılın sonlarında yer bilimcileri tarafından keşfedilebilmiştir. Bu ise Kur'ân'ın bir ilmî i'cazıdır.⁸¹

İlgili âyet Mekkî bir surede geçer.⁸² Mekke döneminde Hz. Peygamber'le müşrikler arasında üç temel konuda ihtilaf yaşanmakta ve kendisi bu ihtilaflar sebebiyle Mekkeli müşrikler tarafından inanılmaz baskılara maruz kalmaktaydı. Söz konusu üç ihtilaf; tevhid, ahiret inancı ve Hz. Peygamber'in risâletiydi. İnkârcılar Hz. Peygamber'in kırk yaşına kadar asla yalan söylemediğine ve son derece dürüst bir şahsiyet olduğuna şahitlik etmekle birlikte onun nübüvvetini reddetmekteydi. Bu ise zihinlerinde büyük bir problem oluşturmıştı. Bu çelişkili pozisyonları sebebiyle Hz. Peygamber'in risâlet dışında kalan sahalardaki tüm sözlerini doğru kabul etmek zorunda kalıyorlardı.⁸³ Bir rivayette Ebu Cehil ve arkadaşlarının Hz. Peygamber'e söyledikleri "Senin doğru sözlü olduğunu biliyor ve biz aslında seni değil senin getirdiklerini (Kur'ân'ı) yalanlıyoruz" ifadesi anlatılan durumun veciz bir itirafıdır.⁸⁴ İşte böylesi bir atmosferde nâzil olan âyetlerden birinde dağların kazığa benzetilmesi oldukça ilginçtir. Çünkü âyetin ifadesi, soyut bir manaya veya bahsedilen olgunun görsel yönüne değil, kevnî bir duruma ve dağların fonksiyonel yönüne işaret etmektedir. Yedinci yüzyıl Mekke şartlarında nübüvvet iddiasında olan bir kimseyi bu ifadeleri kullanmaya zorlayacak bir neden bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu benzetmenin mahiyeti Hz. Peygamber'in nübüvvetine işaret olarak görülebilir. Kastımızı biraz daha açmak isteriz: Âyetin ifadelerindeki söz konusu işareti görebilmek için yüzyıllar boyunca belli ilmî çalışmaların yapılmasını beklemeye gerek yoktur. İlgili âyeti, söz konusu ortamda Hz. Peygamber şartlarında birinden sâdır olmasının imkânı açısından düşünmek dahi bu işareti görebilmek için yeterlidir. Bu ifadenin bilimsel bir iddia değil bir benzetme olduğu söylenerek bir itiraz dillendirilebilir. Ne var ki bu güçlü bir itiraz değildir. Çünkü söz konusu benzetme şahsî duyguların veya cüz'î bir hadisenin tasvir edildiği tikel bir konuda değil, bizzat Yaratıcısı tarafından kâinatın yaratılışıyla ilgili teşbihlerin yapıldığı bir anlatıda yer almaktadır.⁸⁵ Dolayısıyla âyetteki bu ifade, bir mühendisin baştan sona kendi tasarladığı otomobil parçalarını anlatmasına ve bu parçaların anlatımında teşbihlere yer vermesine benzetilebilir. Bunlara ilâveten dağları görüntü itibarıyla kazığa benzetmek, ancak "dağların -bir kazık gibi- yerin altta kalan kısmının üstte kalan kısmından çok daha fazla olduğunu" bilmekle mümkündür. Aksi hal "rastgele söyledi ve gerçeğe uygun düştü" demek olur ki bu husus, belki onlarca sözünden biri doğru çıkmış kimse için düşünülebilir ancak söyledikleri sürekli doğrulanan biri için böyle bir ihtimali düşünmek makul değildir. Diğer taraftan dağların görsel olarak olmasa da fonksiyonel olarak kazıklara benzetilmesinin güncel bilimsel verilerle uyumlu olduğu bilinmektedir.⁸⁶ Bu ise tabiî olguları anlatırken çoğunlukla olgunun dış görünümünü dikkate alan Kur'ânî üslubun istisnası olmakla Hz. Peygamber'in nübüvvetine olan delâleti daha da güçlendirmektedir. Bu noktada ayrıca şunu

⁸¹ en-Neccâr, *Tefsiru'l-âyeti'l-kevnîyye*, 4/277-283.

⁸² et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 24/5; el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 10/389.

⁸³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 7/7-8.

⁸⁴ Ebü'l-Hasen Muhammed b. Ali el-Vâhidî, *el-Vasît fî tefsiri'l-Kur'ânî'l-mecîd* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 2/265.

⁸⁵ en-Nebe 78/6-11.

⁸⁶ Yakar, "Dağların İşlevine Dair Ayetlerin Tefsir Kaynakları ve Bilimsel Veriler Üzerinden Değerlendirilmesi", 124.

ifade etmek isteriz: İncelenen âyetlerde yer alan hususlar bin-bang veya evrim gibi teori düzeyindeki zannî mevzular olmaktan öte –denizin derinliklerinin karanlık olup olmadığı, yükseğe çıkılınca göğsün daralıp daralmadığı gibi- gözlemle kesinliği tespit edilen gerçekliklerdendir. Dolayısıyla çalışma boyunca ulaşılan sonuçların bilimsel tefsirin zannî/tartışmalı mahiyetine bina edildiği iddiasından hareketle bir eleştiri getirmek doğru görünmemektedir. Bu çalışmada hükmün bina edildiği asıl olgu, Hz. Peygamber’in o şartlarda bu tür ayrıntılara girmesinin makul izahının ne olabileceği ve bunun nübüvvete işaret olarak yorumlanıp yorumlanamayacağı meselesidir.

Konuyla ilgili bir başka husus ise inkârcıların Kur’ân’a yönelik itirazlarının kevnî olgulardan bahseden âyetlerden ziyade itikâdî konularla ilgili olduğu bilinmektedir.⁸⁷ Bu durum müteaddit defa vurgulandığı üzere nüzûl dönemi Mekke-Medine insanının gündemini ilmî çalışmaların oluşturmadığını ve bölgedeki ilmî seviyenin bu konuda itiraz geliştirecek düzeyde olmadığını göstermektedir. İncelenen ifadelerin geçtiği âyetlerin birincil maksadı bilimsel bir gerçekliğe işaret etmek değildir. Böyle olmasına rağmen kullanılan ifadelerin yüzyıllar sonra vâkıyla örtüştüğünün görülmesi sözü aktaran kişinin -hele ki bu kimse Hz. Peygamber gibi başka sayısız delille risâleti teyid edilmiş birisiyse- doğruluğunu daha güçlü bir şekilde destekler. Son olarak bu yaklaşımla farklı muhtevadaki âyetler üzerinden de benzer işaretlerin görülebileceğini eklemek isteriz.

Sonuç

Kur’ân’ın genellikle tevhide yahut i’câzına delil olması açısından zikrettiği kevnî olgular bazı müfessirlerce bilimsel tefsire konu edilmiştir. Bu âyetler tefsirlerde çoğunlukla tevhide delil olması yahut Kur’ân’ın ilmî i’câzını göstermesi bakımından incelenmiştir. Bu çalışmada pek çok açıdan yararlı olacağı ve tefsir çalışmalarına katkı sunacağı düşüncesiyle söz konusu âyetler Hz. Peygamber’in risâletine delâleti bakımından incelenmiştir. Bu delâleti görebilmek adına âyetlerin indiği tarihsel arka plan ve o dönemde Peygamber olmadığı halde nübüvvet iddiasında bulunan birisinin ilgili sözleri söyleyebilme imkân ve ihtimali farklı açılardan değerlendirilmeye çalışılmıştır. Buna göre söz konusu âyetler nüzûl ortamının sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik şartlarını ve Hz. Peygamber’in şahsî durumunu dikkate alan bir gözle incelendiğinde bu âyetlerin Hz. Peygamber’in risâletine farklı derecelerde işaret veya delâlet ettiği sonucuna varılmıştır. Söz konusu işaretin/delâletin hangi esaslar üzerine temellendirildiği yahut hangi açılardan nübüvvete bir delil olduğu mevzusu maddeler halinde şu şekilde ifade edilebilir: 1- Kevnî olguları konu edinen âyetlerde yer alan bilgilerin pek çok ilimde uzmanlaşmayı gerektirmesi 2- Verilen bilgilerin o dönemin ilmî seviyesinin üstünde olması ve bunların sonradan doğrulanması 3- Bilimsel faaliyetler veya gelişmelerin o dönem Hicaz toplumunun ilgi alanına girmemesi 4- Âyetlerin doğrudan pratik bir ihtiyaca cevap veren yönünün olmaması 5- Âyetlerde kullanılan kilit ifadelerin nüzûl döneminin özellikle Mekke safhasının ağır sosyo-psikolojik şartları ve Hz. Peygamber’in şahsî durumuyla uyumlu olmaması 6- Gerçekten vahiy olduğu kabul edilmedikçe ilgili âyetlerde yer alan kritik ifadeleri o dönemde kullanıyor olmanın tatmin edici makul bir izahının olmaması. 7- Kur’ân’da çok farklı alanlarda iddialı ve kesin ifadelere yer verilmesi, risâlet sürecinin sonucunu mutlak bir kesinlikte bilmeyen biri tarafından bu tür ifadelerin kullanılmasının olağan olmayışı. Çalışma boyunca incelenen her bir âyetin bu bakımdan Hz. Peygamber’in risâletine delâlet derecesi farklı olsa da hepsinin aynı ortak gerçeğe işaret ettiği tespit edilmiştir. Bu delâletlerin daha net görülebilmesi adına söz konusu döneme hayalen

⁸⁷ Bunlardan bazıları için bk. et-Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 2/389-391, 16/417-418; el-Vâhidî, *el-Vasît fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-mecîd*, 1/87. Konuyla ilgili bir çalışma için bk. Mahmut Ay, “Mekkeli Müşriklerin Kur’ân’a Yönelik Eleştirilerine Cevaplar” *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3 (Aralık 2022), 340-386.

gidilmesinin, ayrıca bu âyetlerin başta Kur'ân olmak üzere diğer tüm nübüvvet delilleriyle birlikte ele alınmasının gerekli olduğu kanaatine varılmıştır.

Makale Türü / Article Type

Araştırma Makalesi / Research Article

Değerlendirme / Peer-Review

Çift Taraflı Körleme - En Az İki Dış Hakem / Double anonymized – At Least Two External

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup, kullanılan veriler literatür taraması ve yayımlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere riayet edildiği ve yararlanılan tüm kaynakların eksiksiz biçimde kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / This study does not require ethical committee approval, as the data were obtained through literature review and published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to throughout the preparation of the study, and all referenced works have been duly cited in the bibliography.

Benzerlik Taraması / Plagiarism Checks

Evet / Yes – Turnitin / Ithenticate.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Etik Beyan Adresi / Complaints

suifdergi@gmail.com

Finansman / Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yapay Zekâ Kullanımına Dair Yazar Taahhütnamesi

(Author Declaration on the Use of Artificial Intelligence)

Yazar, yapay zekâ araçlarının kullanımına ilişkin şeffaflık, etik uygunluk, orijinallik ve sorumluluk ilkelerine riayet ettiğini beyan etmiş, bu kullanımın etik ilkelere uygun olmasını ve tüm akademik sorumluluğu üstlendiğini taahhüt etmiştir. Nihai düzenlemeler ve akademik uygunluk kontrolleri yazar tarafından gerçekleştirilmiş olup, ortaya çıkan metnin tüm sorumluluğu yazara aittir. Belgenin imzalı asıl nüshası dergi süreç dosyalarında mevcuttur. / The author has declared adherence to the principles of transparency, ethical compliance, originality, and responsibility in the use of artificial intelligence tools. They have affirmed that such usage complies with ethical standards and have undertaken full academic responsibility for it. Final revisions and checks for academic compliance were carried out by the author, who assumes full responsibility for the resulting text. The signed original copy of the document is available in the journal's editorial process files.

Kaynakça/References

- Abduh Muhammed – Rıza Reşid b. Ali. *Tefsîru'l-menâr*. Kâhire: el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmmetu li'l-Kitâb, 1990.
- Abdülcebbar, Kâdî. *Teşbîtü delâ'ili'n-nübüvve*. Kâhire: Dâru'l-Mustafa, ts.
- Ak, Hâlid Abdurrahman. *Meâlimu'n-nübüvve fi'l-kitab ve's-sünne*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2017.
- Akbaş, Ahmet. "Tekvîr Sûresi'ndeki "Hunnes", "Cevâri" Ve 'Künnes' Kelimeleri Bağlamında Bir Bilimsel Tefsir Denemesi". *Amasya İlahiyat Dergisi* 15 (Aralık 2020), 239-273.
- Ateş, Abdurrahman. "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Ekolü". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/4 (2002), 117-141.
- Ay, Mahmut. "Mekke Müşrikleri'nin Kur'an'a Yönelik Eleştirilerine Cevaplar". *Darulhadis İslâmi Araştırmalar Dergisi* 3 (Aralık 2022), 340-386.
- Aydın, Hayati. "Bilimsel Tefsirle İlgili Bazı Analizler". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (Aralık 2018), 31-44.
- Begavî, Ebu Muhammed. *Meâlimu't-tenzîl fi tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1999.
- Beydâvi, Nâsuriddîn. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1997.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Delâ'ilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerî'a*. Dâru'l-Kütubu'l-İlmiyye, 1988.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınevi, 1996.
- Duman, Zeki. *Beyânü'l-Hak*. Kayseri: Kayseri Gündem Yayınları, 2006.
- Ebüssuûd, Muhammed b. Mustafa. *İrşâdu akli's-selîm ile mezâya'l-kitâbi'l-kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, ts.
- Ebu Hayyân, Muhammed b. Yusuf. *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999.
- Güllüce, Veysel. Kur'an'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi. *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*. 2010.
- Işık, Emin. "Hicr Sûresi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998. 17/456-458.
- İbn Âşur, Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tunusiyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed. *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ. *Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-'azîm*. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Beyrut: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1990.
- Karakuş, Abdulkadir. "Kur'an'da Sütün Oluşumundan Bahseden Âyet Bağlamında Bilimsel Bilginin Tefsirde Kullanılmasının Seyri". *Akif* 53/2 (Aralık 2023), 231-247.
- Karaman, Hayreddin, vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2017.
- Kırca, Celal. *Kur'ân ve Fen Bilimleri*. İstanbul: Marifet Yayınları, ts.
- Kurtubî, Şemsuddîn. *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. Kâhire: Dâru'l-Kütubu'l-Misriyye, 1964.
- Kutub, Seyyid. *Fi zilâli'l-Kur'ân*. Kâhire: Dâruş-Şurûk, ts.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütubu'l-İlmiyye, 2005.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Miller, Gary. *The Amazing Qur'an*, By. İslâmhouse, 2005.

- Miller, Gary. Eşsiz Mucize Kur'an. çev. Erdoğan Baş. İstanbul: Erkam Yayınları, 2007.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbî, 1374/1955.
- Neccâr, Zağlû'l. *Tefsîru'l-âyâtî'l-kevnîyye fi'l-Kur'âni'l-kerîm*. Kahire: Mektebetü's-şurûk ed-devliyye, 2007.
- Nursî, Bediüzzaman Said. *Sözler*. İstanbul: Envar Neşriyat, 2002.
- Râzî, Ebu Abdullah Fahrüddîn. *Mefâtîhu'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, 1999.
- Sabri Efendi, Mustafa. *Mustafa Sabri Efendi Külliyyatı*. İstanbul: Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi, 2019.
- Subhânî, Cafer. *Meâlimu'n-nübüvve fi'l-Kur'âni'l-kerîm*. Beyrut: Dâru'l-Advâi li't-Tibâati ve'n-Neşr, 1984.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn. *ed-Dürü'l-mensûr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Süleymân, Ebü'l-Hasen Mukâtil. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 2002.
- Şâtıbî, Ebû İshâk. *el-Muvâfakât*. thk. Ebu Ubeyde Âli Selmân. b.y.: Dâru İbni Affân, 1997.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2000.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 5 Cilt. Mısır: Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, 1395/1975.
- Tübitak Bilim Genç. "Bulutların İçinde Ne Kadar Su Var?" Erişim 1 Haziran 2024. <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/bulutlarin-icinde-ne-kadar-su-var#:~:text=%C3%96rne%C4%9Fin%20g%C3%B6ky%C3%BCz%C3%BCnde%20s%C4%B1k%C3%A7a%20g%C3%B6rd%C3%BC%C4%9F%C3%BCm%C3%BCz%20bulutlardan,300.000%20kilogram%20yan%20300%20tondur.>
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Muhammed b. Ali. *el-Vasît fi tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. Beyrut: Dâru'l-Kütubu'l-İlmiyye, 1994.
- Yakar, Hüseyin. "Kur'an'da Dağların Oluşumu Ve İşlevine Dair Ayetlerin Tefsir Kaynakları Ve Bilimsel Veriler Üzerinden Değerlendirilmesi". *Usul İslâm Araştırmaları* 33/33 (Haziran 2020), 103-130.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-mufessirûn*. Kâhire: Mektebetu Vehbe, ts.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, 1987.